

บทที่ ๒

หลักความดีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักความดีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการกล่าวถึง ความหมายของความดี ในพระไตรปิฎก ความหมายของความดี ในอรรถกถา ความหมายของความดี ในฎีกาและคัมภีร์อื่นๆ ประเภทของความดี ระดับของความดี ลักษณะของความดี องค์ประกอบของความดี ผลของความดี เกณฑ์การตัดสินความดี ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของความดี

การศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมคำที่มีความหมายว่าเป็นความดีในทัศนะของพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยนำมาศึกษาเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อศึกษาถึงความหมายของความดี ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

ความหมายของความดี หมายถึง การทำความดี การประพฤติดี และเกี่ยวข้องกับหลักความดี คำไวพจน์^๐ ของความดี ในทัศนะ ทางพุทธศาสนา มีหลายคำที่มีความหมายเดียวกัน ตรงกันคือ บุญ กุศล ธรรม ศีล สัมมา สัทธา เป็นต้น แปลว่า เป็นความดี เป็นการทำความดี เป็นหลักของความประพฤติดี สามารถกล่าวได้ว่า ความดี เป็นเหตุเป็นผลของการประพฤติชอบ ทางกาย วาจาและใจ สอดคล้องกับคำไวพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ไว้ ๖ ประการคือ

(๑) ความดี หมายถึง การประพฤติธรรม การประพฤติสม่ำเสมอ การทำกุศล การทำบุญ การไม่เบียดเบียน และการอนุเคราะห์หมู่สัตว์ล้วนเป็นความดี

(๒) ความดี หมายถึง บุญ มาจากภาษาบาลีว่า “บุญญะ”^๑ หมายถึง การให้ทาน การบำเพ็ญวัตร มีอุปัชฌายวัตร เป็นต้น

(๓) ความดี หมายถึง กุศล มาจากภาษาบาลีว่า “กุศล” คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ^๒

---

^๐ ไวพจน์ คือ คำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ใช้ในบริบทต่างๆ กัน.

^๑ ชุ.อุ.อ. (บาลี) ๒๐/๑๗๒.

^๒ ที.ม.อ. (บาลี) ๙๐/๗๖.

(๔) ความดี หมายถึง ธรรม มาจากภาษาบาลี คือ “ธมฺม” หมายถึงไตรสิกขา คือ อริสัจสี่สิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา แต่ในที่นี้ทรงมุ่งแสดงหิริและโอตตปปะ^๐ เป็นหลัก ความประพฤติหลักเบื้องต้นให้สมบุรณ์^๑

(๕) ความดี หมายถึง ศีล มาจากภาษาบาลีว่า “ศีล” หมายถึง สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ^๒ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

- ๑) เจตนาที่ชื่อว่าศีล
- ๒) เจตสิกที่ชื่อว่าศีล
- ๓) ความสำรวมที่ชื่อว่าศีล
- ๔) ความไม่ล่วงละเมิดที่ชื่อว่าศีล

กุศลศีลมีกุศลจิตเป็นสมุฏฐาน อกุศลศีลมีอกุศลจิตเป็นสมุฏฐาน อภัยากตศีล มีอภัยากตจิตเป็นสมุฏฐาน ศีลเป็นที่รวมแห่งความสำรวม^๓

(๖) ความดี หมายถึง สัทธา มาจากภาษาบาลีว่า “สทฺธา” หมายถึง การกระทำความดี หมายถึง ศรัทธามี ๔ ประการ คือ

๑) อาคมณสัทธา ได้แก่ ความเชื่อต่อพระสัมพันธัญญ์โพธิสัตว์ เพราะศรัทธา นั้นมีมาแต่ตั้งความปรารถนา

๒) อธิคมณสัทธา ได้แก่ ความเชื่อต่อการบรรลุอมตธรรมของพระอริยสาวกทั้งหลาย

๓) โลกัปปนสัทธา ได้แก่ ความปลงใจเชื่อโดยไม่หวั่นไหว เมื่อกล่าวว่า ‘พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์’

๔) ปสาทสัทธา ได้แก่ การเกิดขึ้นแห่งความเลื่อมใส^๔

ในพุทธทศนิกายธรรมบทอรรถกถา ความดี เป็นกุศลกรรม ตรงกับคำว่า บุญ หรือ กุศล^๕ ความดีหรือ บุญกุศล เมื่อกล่าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้วหมายถึง คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกล่าวโดยเหตุ “ความดี หรือบุญกุศล” ก็คือ คุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาด

^๐ ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๔๑๕/๒๒๐.

^๑ ที.ม.อ. (ไทย) ๙๙/๑๘๔.

^๒ ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๔๘/๘๖.

^๓ คำว่า สำรวม ในที่นี้หมายถึงปิดกั้น ห้าม ระมัดระวัง พ.ป.อ. (ไทย) ๑/๔๐/๒๓๕.

^๔ ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๔๔/๒๓๗.

^๕ ที.ม.อ. (บาลี) ๙๐/๗๖.

บริสุทธิ์ และผ่องใส และเมื่อกล่าวโดยผลก็คือ มีความสุขด้วยสุขในฉนวน มรรคและผล “การพึงเป็นความดี ความประพฤติมักน้อยเป็นความดี การอยู่โดยไม่มีความห่วงใยเป็นความดีทุกเมื่อ การถามถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นความดี การทำตามโอวาทโดยเคารพเป็นความดี”^{อน}

ความดี หมายถึง สัตบุรุษผู้ตั้งอยู่ในสัจจะที่เป็นอรรถเป็นธรรมหมายถึงตั้งอยู่ในประโยชน์ตนและคนอื่นเพราะเป็นผู้มีสัจจะ ถือว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมเพราะเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์เท่านั้น ทั้งไม่ขัดขวางต่อประโยชน์ของคนอื่น และทำแต่ประโยชน์ที่เป็นธรรมเท่านั้นให้สำเร็จ เพราะค่าที่ตนเป็นผู้ทรงธรรมนั่นเอง^{อน}

การทำดี หมายถึง การกระทำความดีที่เป็นมงคล เพราะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ทั้งหลายได้รับประโยชน์และความสุขในโลกทั้งสอง (ในโลกนี้และโลกหน้า) และยังเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรลुพระนิพพานด้วย^{อน} คนดีมีความเห็นชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม^{อน}

ในคัมภีร์อภิธานวรรณนา พระโมคคัลลานเถระได้รวบรวมคำบาลีที่มีความหมายว่าความดี ซึ่งเป็นไวยากรณ์ของคำว่าความดี ดังนี้ คือ กุศล สุกต สุกก ปุญญ ธมม สุจิต ภาท เสยฺย สุภ เขม กุยาณ มงคล สิว สมฺปตฺติ สมฺปทา ลกฺขี สิริ สุนทร สนฺติ สมฺมา สุญฺญ ผู้วิจยจะได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้คือ

๑) กุศล	หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า บุญ, กุศล, กรรมดี, ธรรม, ธรรมฝ่ายขาว ^{อน}
๒) สุกต	หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า บุญ, กุศล, กรรมดี
๓) สุกก	หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า บุญ, กุศล, ธรรมขาว
๔) ปุญญ	หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า บุญ, กุศล, กรรมดี ^{อน}
๕) ธมม	หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ธรรม, บุญ, ความดี, กุศล,

^{อน} พุ.เถร.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๑๕๖.

^{อน} พุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๓๘/๕๗๑.

^{อน} พุ.พ.อ. (บาลี) ๑/๕/๑๑๘.

^{อน} พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พระมหาสมปอง มุทิโต, แปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๑.

^{อน} พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลและเรียบเรียงโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, หน้า ๑๓๑.

^{อน} พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลและเรียบเรียงโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, หน้า ๔๘๕.

- ๖)สุจริต หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า บุญ, ความสุจริต,กรรมดี, กุศล,
- ๗) ภาท หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล
- ๘)เสวย หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, ความเจริญ, ความประเสริฐ, มงคล
- ๙)สุภ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, ความงาม, ความประเสริฐ, มงคล
- ๑๐)เขม หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, ความหมดจด, มงคล
- ๑๑)กฤษณ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, ความงาม, มงคล, ไพเราะ
- ๑๒) มงคล หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, มงคล
- ๑๓) สิว หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, มงคล, ประเสริฐ
- ๑๔)สมปตติ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, สิริมงคล, ความสมบูรณ์, ความสำเร็จ
- ๑๕)สมปทา หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, สิริมงคล, ความสมบูรณ์, ความสำเร็จ
- ๑๖)ลกฺขี หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, สิริมงคล, ความสมบูรณ์, ความสำเร็จ^{๐*}
- ๑๗)สิริ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี, สิริมงคล, ความสมบูรณ์, ความสำเร็จ
- ๑๘)สาธุ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี (สุนทระ)
- ๑๙)สนฺติ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี (สิวะ)
- ๒๐)สมมา หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี
- ๒๑)สุภูษ หมายถึง ความดี แปลตามศัพท์ว่า ความดี

๐๐

---

^{๐*} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๕.

^{๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕๒.

ในพจนานุกรมพุทธศาสน^{๐๖} พบว่า คำว่าความดีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีความหมายเดียวกันว่า หมายถึง ความดี การทำความดี การประพฤติดี และเกี่ยวข้องกับหลักความดี เช่น บุญ กุศล ธรรม มงคล ศีล สัมมา ศรัทธา แต่ที่มีความหมาย โดยตรงกับความดี คือ บุญหรือกุศล เนื่องจากปรากฏใน พระไตรปิฎกกล่าวว่าการประพฤติธรรมเป็นความดี การประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การทำกุศลเป็นความดี การทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์เป็นความดี^{๐๗}

สรุปได้ว่า ความดี หมายถึง ความดีที่กระทำด้วยความรู้สึกสำนึกกว่า เป็นความดีที่ควรกระทำ ซึ่งแสดงให้เห็นความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยถือหลักว่าการกระทำใดๆ ที่อำนวยความสะดวกเป็นประโยชน์สุขมากแก่คนในสังคม การกระทำนั้นเชื่อได้ว่า ดี ถูกต้อง ความดีเป็นคุณธรรมเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์ และผ่องใส มีลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการ นำปรารถนา นำพอใจ หมายรวมถึงการประพฤติธรรม การประพฤติสม่ำเสมอ การทำกุศล การทำบุญ การไม่เบียดเบียน และการอนุเคราะห์หมู่สัตว์ล้วนเป็นความดี

๒.๒ ประเภทของความดี

ความดี เป็นสิ่งที่ไม่ใช่จะทำได้ง่ายๆ แต่ก็เชื่อว่าทำได้ยาก ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับผู้ทำว่ามี ความใส่ใจ สนใจในการทำความดีมากน้อยขนาดไหน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ความดีอันคนดีทำได้ง่าย ความดีอันคนชั่วทำได้ยาก ดังนั้น ความดีจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายสำหรับคนดี แต่เป็นเรื่องยากที่จะทำสำหรับคนชั่ว แต่ในทางกลับกัน ความชั่ว เป็นสิ่งที่คนชั่วกระทำชั่วได้ง่ายดาย แต่คนดีนั้นใช้ระจะกระทำชั่วได้ยากยิ่งแท้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ความชั่วอันคนชั่วทำได้ง่าย ความชั่วอันคนดีทำได้ยาก^{๐๘}

ประเภทของความดี นั้น ถ้าแบ่งตามลักษณะการกระทำ มีอยู่ ๓ ประเภทด้วยกันคือ ทำดีทางกาย ทำดีทางวาจา และทำดีทางใจหรือที่เรียกว่าสุจริต ๓^{๐๙}

^{๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๒.

^{๐๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๓/๒๙.

^{๐๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๓/๘๓.

^{๐๙} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

๑) ทำดีทางกาย หมายถึง การช่วยเหลือคนอื่นด้วยแรงกายของเรา การไม่เอากำลังกายไปทำร้ายเบียดเบียนใคร การทำงานที่สุจริต เป็นต้น

๒) ทำดีทางวาจา หมายถึง การพูดดีนั่นเองคือ พูดจริง พูดสุภาพ พูดสร้างสามัคคี และพูดมีประโยชน์ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

๓) ทำดีทางใจ หมายถึง การที่เรามีความคิดที่ดีมีเมตตา ปรารถนาดีต่อคนอื่น ไม่คิดความพยาบาท ไม่คิดโลภอยากได้ของคนอื่น เอาใจเป็นที่ตั้ง คิดแต่สิ่งดีๆ มองโลกในแง่ดีเสมอ และถ้าใจดี ถ้าคิดดี แล้วก็จะทำให้มีวาจาดี ทำดีทางกายไปด้วย^{๐๐}

ความดีทั้ง ๓ ลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ทุกคนควรทำให้มากๆ ทำให้บ่อยๆ เราทำความดีขณะใด เมื่อใดด้วยกาย วาจา ใจ เชื่อว่าได้ทำดีในขณะนั้น เมื่อนั้น เหตุฉะนั้น การทำความดี ก็คือการสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ตนเองและแก่คนอื่น ๆ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ถ้าอยากได้ดีก็ต้องทำความดี ไม่ต้องรอหรือเกรงใจ เพราะความดีย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อคนที่ทำความดีคือมีความสุข ความช่วยย้อมก่อให้เกิดผลชั่วต่อคนที่ทำความชั่วคือทุกข์กายทุกข์ใจ^{๐๐}

ดังนั้นกล่าวโดยสรุป ประเภทของความดี นั้น ถ้าแบ่งตามลักษณะการทำ มีอยู่ ๓ ประเภทด้วยกันคือ การทำดีทางกาย การทำดีทางวาจา และการทำดีทางใจ ดังนั้น การทำความดี ก็คือการสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ตนเองและแก่คนอื่น ๆ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๒.๒.๑ ระดับของความดี

มุมมองทางคุณธรรม หรือความดีที่ถูกตั้งมาจาก “เหตุผล” ของมนุษย์ การส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักใช้เหตุผลในการแยกแยะดี ชั่ว ถูก ผิด รู้จักตั้งคำถาม วิเคราะห์ วิจารณ์ แสวงหาความจริง ความดี ความงาม และเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จึงเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการพัฒนาคุณธรรมความดี ดังนั้นเราจะเริ่มจากการพิจารณาปัญหาความดี และทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลกับการพัฒนาคุณธรรม ความดีให้ชัดเจน ที่เป็นปัญหาทางความดีคือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการกระทำ ความประพฤติที่มีความหมายเป็นดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร เราสามารถแยกแยะระดับของความดี ได้ ๒ ระดับคือ

(๑) ระดับทางสังคม เราอาจเห็นการกระทำ ความประพฤติที่ผิดความดีตั้งแต่เรื่องพื้นๆ จนถึงเรื่องที่สลับซับซ้อน เช่น หนุ่มนักศึกษาไม่พอใจที่ถูกแฟนทิ้งจึงนำรูปลับเฉพาะของแฟนสาว

^{๐๐} ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๓/๑๑๒.

^{๐๐} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑/๕๖.

มาติดประจาน คารานางแบบทะเลาะวิวาทตบตีกันเพราะเรื่องผู้ชาย ขับริบปาดหน้ากันแล้ว ทะเลาะหรือยิงกันตาย นักเรียนยกพวกตีกัน การทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการและการเมือง เป็นต้น

(๒) ระดับการตัดสินทางความดี เป็นปัญหาในเรื่องการวินิจฉัยตัดสินว่าอะไรคือ ความดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร ปัญหาข้อนี้สะท้อนปัญหาข้อแรก กล่าวคือ ถ้าปัจเจกแต่ละคน ได้รับการเรียนรู้ที่ถูกต้องจนเกิดปัญญามองเห็นชัดเจนในเรื่องดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควรแล้ว เขาย่อมกระทำและประพฤติถูกต้องทางความดี ดังที่โสเครตีสกล่าวว่า คนเรากระทำเกณฑ์การตัดสินความดีทำให้คนใจสูงมากขึ้น โดยมองทางนิสัยใจคอ และความประพฤติที่แน่นอน ตามที่บุคคลเหล่านั้นสมัครใจทางพระพุทธศาสนาสอนเน้นใจเรื่องการรักษากาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อย บริสุทธิ์สะอาดเป็นนิमित เพื่อยกจิตใจของตนให้สูงขึ้น^{๐๐}

นอกจากนี้ เกณฑ์การตัดสินความดีพูดถึงความดีอันสูงสุดของมนุษย์เท่าที่มนุษย์จะทำได้ อันเป็นประโยชน์ของความดีสูงสุด ตามอุดมคติ ไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี แต่ต้องการให้เป็นความดีสากลที่เรียกว่า Objective good นั่นเอง^{๐๐}

ดังนั้นกล่าวโดยสรุป หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในระดับศีลธรรมที่เป็นประโยชน์สูงสุดของ ความดีทั้ง ๓ ระดับ ตามระดับการตัดสินทางความดี ดังต่อไปนี้คือ

(๑) ความดีระดับที่ ๑ ศีล ๕^{๐*} เป็นหลักความดีเบื้องต้นซึ่งพระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์ทุกคนควรจะต้องปฏิบัติตามเพื่อความสมบูรณ์ในตัวเอง พระพุทธศาสนาถือว่า ศีล ๕ เป็นความดีที่มีเหตุผลสากล เมื่อมนุษย์ทุกคนถือปฏิบัติแล้วจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งของตนเองและสังคม โดยส่วนรวมของศีล ๕ ดังต่อไปนี้

๑) เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตและร่างกาย

๒) เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ หรือไม่ลักขโมยโดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

^{๐๐} บุญมี แท่นแก้ว , พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy), กรุงเทพมหานคร : ว.เพ็ชรสกุล, ๒๕๔๐), หน้า ๙๐.

^{๐๐} วศิน อินทสระ, พุทธความดี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา , ๒๕๔๙), หน้า ๑๘.

^{๐*} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๔๖ / ๒๔๗.

๓) เว้นจากกาเมศุมิฉฉาจารย์ คือ ไม่ประพฤติดนินทาทั้งหลายโดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

๔) เว้นจากมูสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวง ตัดรอนผลประโยชน์ หรือแก้งทำลายผู้อื่นด้วยถ้อยคำไม่จริง

๕) เว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทคือไม่เสพของมึนเมา โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลังพลามัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ^{๐๐}

จากพระพุทธรูปนี้ ชี้ให้เห็นว่า การล่องละเมิดศีล ๕ ล้วนเกิดจากเจตนาอกุศลมูลเป็นพื้นฐาน ตามเกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธศาสนาเถรวาท การกระทำใดที่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่า การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี ส่วนการกระทำที่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่าเป็นการกระทำที่ดี เจตนาอกุศลมูลและอกุศลมูลเป็นเกณฑ์หลักในการแบ่งแยกการกระทำดี และการกระทำที่ไม่ดี ถ้าเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีและผลของการกระทำดีก็ถือว่าการกระทำนั้นมีค่าทางความดีที่สมบูรณ์

ผู้มีศีล ก็เหมือนกับผู้ที่ไม่ประพฤติดนินทากฎหมายของบ้านเมืองคือจะมีความเย็นใจหน้าตาจะยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ เพราะไม่ต้องเกรงกลัวว่าใครจะจับผิดหรือตำหนิติเตียน ใครรู้จักก็อยากคบค้าสมาคมด้วย แม้แต่ผู้ที่ไม่มีศีล ก็ยังไม่อยากให้ใครมาประพฤดิชั่วต่อตน เช่น ไม่อยากให้ใครมาทำร้ายตน ไม่อยากให้ใครมาลักขโมยของของตน ไม่อยากให้ใครมาประพฤติดนินทามีภรรยาตนไม่อยากให้ใครมาโกหกตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนจึงควรจะต้องอยู่ในศีล คนเราจะมีคติชีวิตที่ดีก็เพราะศีล จะมีโภคสมบัติก็เพราะศีล จะถึงคราวดับทุกข์ดับร้อนใจได้ก็เพราะศีลนี้แหละ^{๐๑}

(๒) ความดีระดับที่ ๒ คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ในระดับนี้เป็นการพัฒนาความดีให้สูงขึ้นไปคือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ กุศลกรรมบถหมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม ทางแห่งกรรมดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญ หรือสุคติ กุศลกรรมบถนี้เรียกได้หลายชื่อเช่น

^{๐๐} อภ. วิ. (ไทย) ๓๕ / ๗๖๗ / ๓๔๔.

^{๐๑} จันทน์ ทองประเสริฐ, **หลักการเอาชนะอุปสรรค**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ WISDOM, นนทบุรี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓ - ๑๕.

“ธรรมจริยา” คือการประพฤติธรรม, การประพฤติเป็นธรรม, การประพฤติถูกต้องตามธรรม”^{๐๖} “ความดี คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม” “อารยธรรมคือ ธรรมอันดีงาม, ธรรมของอารยชน, ความเจริญด้วยชนบธธรรมนิยมอันดีงาม” “สัปปุริสธรรมคือ ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของคนดี”^{๐๗} ธรรมของผู้สงบระงับจากความชั่ว เป็นต้น

พุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่า ความดีที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ “เพื่อยกระดับคุณธรรมความดีให้สูงขึ้น ทางพระพุทธศาสนาจึงวางแนวทางให้พัฒนาความดีให้สูงขึ้นตามความสามารถและโอกาสของแต่ละบุคคลคือ ให้ประพฤติในกุศลกรรมบถ และเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย”^{๐๘} ดังต่อไปนี้

กุศลกรรมบถ การกระทำที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นการทำความดี ซึ่งนำไปสู่ความสุขความเจริญ พุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐^{๐๙}

ดังนั้นกุศลกรรมบถแบ่งประเภทออกเป็น ๓ ทางคือ การทำความดีทางกาย เรียกว่า “กายสุจริต” การทำความดีทางวาจา เรียกว่า “วจีสุจริต” และการทำความดีทางใจ เรียกว่า “มโนสุจริต”^{๑๐} คือ

๑) กายกรรม ๓^{๑๑} ได้แก่ การทำความดีทางกาย ๓ อย่างที่เรียกว่า “กายสุจริต” ได้แก่ ๑) จงดเว้นจากการฆ่า และการเบียดเบียนสัตว์ และมีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสัตว์อื่นหรือบุคคลอื่น ๒) จงดเว้นจากอกุศลนาทาน หรือการถือเอาสิ่งของผู้อื่นที่มีเจ้าของมิได้ ยกให้ โดยเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น จงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ

๒) วจีกรรม ๔^{๑๒} ได้แก่ การทำความดีทางวาจา ๔ อย่างที่เรียกว่า “วจีสุจริต” ได้แก่ จงดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเองหรือผู้อื่น หรือเพราะ

^{๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๗.

^{๐๗} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๐.

^{๐๘} บุญมี แท่นแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด , ๒๕๔๐), หน้า ๙๑.

^{๐๙} อภิ. ปุ. (ไทย) ๓๖ / ๑๐๕ / ๑๕๑.

^{๑๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

^{๑๑} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๘/๘๑/๑๑๑.

^{๑๒} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๘/๘๑/๑๑๑.

เห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ จดเว้นจากการพูดจาส่อเสียด หรือกล่าวยุยงให้คนอื่นแตกสามัคคีกัน กล่าวแต่ถ้อยคำที่สร้างความสามัคคี จดเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพ อ่อนหวาน จดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า พูดแต่คำจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ถูกกาลเทศะ

๓) มโนกรรม ๓^{๐๙} ได้แก่ การกระทำความดีทางใจ ๓ อย่างที่เรียกว่า “มโนสุจริต” ได้แก่ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้ายผู้อื่นและสัตว์อื่น คิดปรารถนาแต่ว่าขอให้สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเกิด มีความเห็นชอบเช่น เห็นว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดีกรรมชั่วมีจริง เป็นต้น

พระพุทธพจน์ที่ยกมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เราเห็นว่า การกระทำใดที่เราไม่ชอบไม่ต้องการให้เกิดขึ้นกับเรา คนอื่นก็ไม่ชอบ เราก็ไม่ควรไปทำกับคนอื่นเช่นเดียวกัน ถ้าทุกคนตระหนักในข้อนี้จะไม่มีการบาดหมางใจซึ่งก่อให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อเรางดเว้นจากการพูดคำเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพื่อเจ้าแล้วเราก็คควรชักชวนผู้อื่นให้กระทำด้วย และกล่าวสรรเสริญการกระทำของเขาด้วย

(๓) ความดี ระดับที่ ๓ คือ มรรคมรรค ๘^{๐๑} พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่า การกระทำใดทำแล้วไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง การกระทำนั้นเป็นความดีมีความสุขและเป็นบุญติดตัวไปในชาติหน้า ส่วนการกระทำอย่างตรงกันข้ามเป็นความชั่วมีความทุกข์และเป็นบาป ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร เพราะอวิชชาจึงเป็นรากเหง้าแห่งภพภูมิและทุกข์ทั้งปวง^{๐๒}

ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธควรดำเนินชีวิตตามอริยมรรค ๘ วิธีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ ๘ ประการ อันเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด หรือวิถีทางปฏิบัติของ พระอริยบุคคลคือ ผู้ไกลจากกิเลสอันเป็นเข้าศึกภายในอันเป็นความดีขั้นสูงสุด^{๐๓} เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าทางปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพาน อริยมรรค ๘ จึงจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดใน การดำเนินชีวิตของคนดังกล่าว จะต้องศึกษาอริยมรรคให้เข้าใจกันอย่างถ่องแท้ มรรค ๘ นี้ ในธรรมจักรกับปวัตตนสูตรเรียกว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ” หมายถึง “อริยสัจ” คือ ทาง

^{๐๙} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๘/๘๑/๑๑๑.

^{๐๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^{๐๒} พัน ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๖.

^{๐๓} บุญมี แท่นแก้ว, ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศึกษา วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๗ – ๑๔๘.

ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งหมายถึง อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง หรือหลักปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ในที่นี้กล่าวถึงคุณธรรม ๘ ประการคือ

๑) สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ
๒) สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
๓) สัมมาวาจา	การพูดชอบ
๔) สัมมากัมมันตะ	การกระทำชอบ
๕) สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีพชอบ
๖) สัมมาวายามะ	ความเพียรชอบ
๗) สัมมาสติ	ความระลึกชอบ
๘) สัมมาสมาธิ ^{อน}	ความตั้งใจมั่นชอบ

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก ท่านได้กล่าวถึงประโยชน์ของสมาธิ หรือจุดหมายของสมาธิ ดังนี้คือ ๑) ประโยชน์ของสมาธิที่แท้จริง กล่าวคือ การเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณา ให้รู้แจ้งสภาวะธรรมชาติตามความเป็นจริง เรียกตามว่าศัพท์ว่า เป็นบาทแห่งวิปัสสนา หรือทำให้เกิดยถาภูตญาณทัศนะ ๒) ประโยชน์ของสมาธิที่รองลงมาในแนวเดียวกัน กล่าวคือ ถือว่าเป็นจุดหมายที่แท้จริงคือ การบรรลุสภาวะที่จิตหลุดพ้น (นิพพาน) จากกิเลสชั่วคราวที่เรียกว่า เจโตวิมุตติ ประเภทนี้ไม่ได้เด็ดขาด^{อน}

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่า การกระทำใดทำแล้วไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง การกระทำนั้นเป็นความดี มีความสุขและเป็นบุญติดตัวไปในชาติหน้า ส่วนการกระทำอย่างตรงกันข้ามเป็นความชั่วมีความทุกข์ และเป็นบาป การทำความเพียร ก็เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรมข้ออื่นๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อม และถูกต้องก่อนแล้วจึงขยายออกไปเป็นการกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืนกัน การทำความเพียรจึงต้องสอดคล้องกลมกลืนกันไปกับธรรมข้ออื่นๆ ด้วยโดยเฉพาะสติสัมปชัญญะ มีความรู้ความเข้าใจ ใช้ปัญญาดำเนินความเพียรให้พอเหมาะอย่างเรียกว่า ไม่ตึง และไม่หย่อนเกินไป

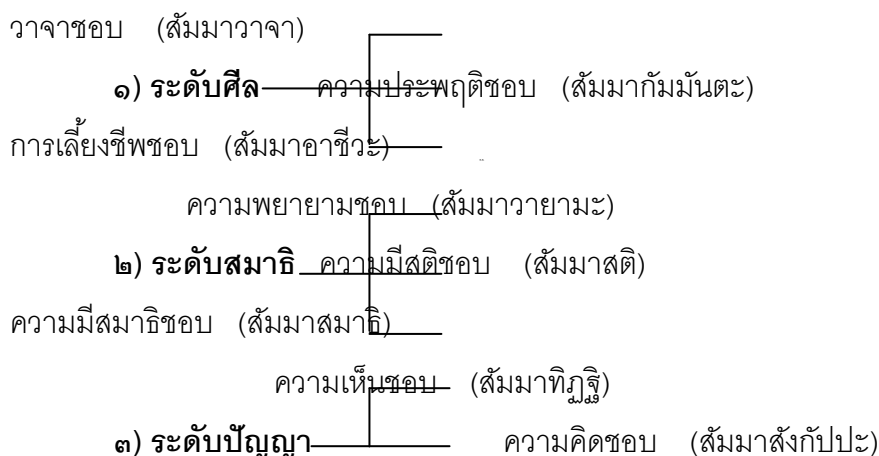
^{อน} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^{อน} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, ฉบับปรับปรุงและขยายความ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๓๓.

ในพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงระบบของการใช้เหตุผลเชิงความดีนั้น ประกอบด้วย อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ และบุพภาคแห่งอริยมรรค เรากำหนดเรียก บุพภาคแห่งมรรคนี้ได้ว่า “องค์คุณก่อนมรรค” ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑) องค์คุณก่อนมรรค หมายถึง ก่อนที่บุคคลจะปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จะต้องมีส่วนประกอบ ๒ ประการคือ ๑) การมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรุตตา)^{๐๐} หมายถึง การมีผู้แนะนำชักจูงในทางที่ดีอาจตีความได้ว่าได้รับการอบรม สั่งสอนแนะนำมาจาก บิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมตลอดถึงมิตรสหายที่ดี การอ่านตำราที่ดี การทำในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)^{๐๐} หมายถึง การรู้จักคิดไตร่ตรองด้วยตนเองอย่างมีสติและใช้เหตุผล จัดว่าเป็น การพัฒนาตนเองให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณได้

๒) มรรคมีองค์ ๘ เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณก่อนมรรค เมื่อได้รับ คำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับอาชีพการฝึกตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแยบคาย ทั้ง ๓ ระดับคือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๐๐} ย่อมเกิดขึ้น ซึ่งแสดงลำดับได้ดังนี้

กล่าวโดยสรุป ความดีตามหลักพุทธศาสนานั้นก็คือ มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา^{๐๐} และพรหมจรรย์ หรือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือผู้มีความดีตามหลักพุทธศาสนาก็คือ ผู้ดำเนินชีวิตตามมรรค หรือผู้ปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา^{๐๐} อันเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองชีวิตที่ถูกต้อง

^{๐๐} สล. ม. (ไทย) ๑๙ / ๔๘ / ๒๒.

^{๐๐} สล. ม. (ไทย) ๑๙ / ๕๕ / ๒๓.

^{๐๐} ที. ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๘๖ / ๑๓๓.

^{๐๐} วิ.ม. (ไทย) ๔ / ๑๓ / ๒๐.

สมบูรณ์ของมนุษย์ซึ่งนำไปสู่จุดหมายคือ การดับทุกข์ หรือความสิ้นสุดปัญหา เนื่องจากการใช้เหตุผลเชิงความดีในพระทางพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากการรู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลโดยตนเอง การปฏิบัติจึงจะนำไปสู่ความเห็นชอบทางปัญญา และเมื่อความเห็นชอบทางปัญญาเกิดขึ้นแล้ว แนวทางด้านปัญญาที่เผชิญย่อมเกิดขึ้นนั่นก็คือ ความเป็นผู้มีวิจรรณญาณ อันเป็นการดำเนินชีวิตที่ นอกจากนี้ ความดีจึงเป็นการนำเอาความรู้ในสังขธรรมไปประยุกต์ใช้ต่อการดำเนินชีวิต ทำให้มนุษย์บรรลุประโยชน์จนถึงขั้นสูงสุด ดังนั้นความดีจึงเป็นผลได้มาจากหลายทาง เช่น ทางประเพณี ทางวัฒนธรรม ทางกฎหมาย เป็นต้น เกณฑ์การตัดสินความดีจึงเป็นบรรทัดฐานของความประพฤติหลายประการหนึ่งในบรรดาบรรทัดฐานของความประพฤติทั้งหลาย เป็นสิ่งกำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้ ความดีเป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ที่ประเสริฐอันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิตครอบคลุมถึงเกณฑ์การตัดสินว่าการกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ความดีมีจุดหมาย เพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้ เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิต การครองชีพอย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้น ความดีจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ การจะตัดสินความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั่นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้ โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้

๒.๒.๒ ลักษณะของความดี

ลักษณะของความดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มี ๔ อย่างคือ

(๑) อนวัชชะ เป็นธรรมที่ไม่มีโทษ กุศล หรือ ความดี เช่น ขณะที่ให้ทาน รักษาศีล มีเมตตา เจริญอบรมปัญญา เป็นธรรมไม่มีโทษ เพราะไม่ประกอบด้วยธรรมที่มีโทษคือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้น จึงเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ และ ไม่มีโทษกับจิตของผู้ที่เกิด ไม่มีโทษกับผู้อื่น กับคนรอบข้าง เมื่อความดีเกิดขึ้น

(๒) ความไม่มีโรค คือ ไม่มีโรคที่เป็นกิเลสทางใจเกิดขึ้นเลย ในขณะที่ กุศลจิต และเจตสิกฝ่ายดีที่เป็นความดีเกิดขึ้นในขณะนั้น มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญปัญญา เป็นต้น

^{๐*} อ.พ.ท. (ไทย) ๒๐/๑๙๑-๒๐๐/๑๓๓.

^{๐๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๖๔.

(๓) ให้ผลเป็นสุข เมื่อความดีที่เป็นกุศลกรรมเกิดขึ้น มีการให้ทาน รักษาศีล อบรม ปัญญา เมื่อเป็นเหตุ ผลก็ย่อมมี ซึ่งผลของความดี ย่อมนำมาซึ่งสิ่งที่ดี ให้ผลเป็นสุข เช่น เกิดในภพภูมิที่ดี ได้เห็นสิ่งดี ได้ยินสิ่งที่ดี ลิ้มรสสิ่งที่ดี รู้กระทบสัมผัสที่ดี เป็นต้น อันให้ผลเป็นสุข

(๔) เป็นสภาพธรรมที่ฉลาด ความดี ก็มีหลายระดับ ความดีที่มีปัญญา มีความเห็นถูก ย่อมเป็นสภาพธรรมที่ฉลาด รู้ว่าอะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว เมื่อรู้ตามความเป็นจริงถึงดวงสิ่งที่ไม่มีดี เจริญความดี เพราะมีปัญญา อันเป็นสภาพธรรมที่ฉลาด

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของความดี ต้อง อาศัยปัญญาเท่านั้น ที่จะรู้ได้ตามความเป็นจริง ซึ่งก็ต้องอาศัยการฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม ปัญญาจึงจะเจริญขึ้นทีละน้อย ก็ค่อยๆ เข้าใจตามความเป็นจริงว่า อะไรดี หรือ อะไรชั่ว เป็นต้น

๒.๓ องค์ประกอบของความดี

เมื่อจะพูดถึงองค์ประกอบของความดี ต้องแบ่งคนในโลกเป็น ๒ ส่วนคือ

(๑) ตัวเรา

(๒) คนอื่น

ความดีจึงเป็นการกระทำ และปฏิบัติยาได้ต่อการกระทำนั้นเองซึ่งจะทำ หรือ พุทก็ได้ ความดีมีนิยาม ๔ ประการคือ

(๑) การคิด และการกระทำใดๆ ก็ได้ ที่ตนเอง และผู้อื่นไม่เดือดร้อน เช่น การเลือกงาน เลือกทานอาหาร เลือกเสื้อผ้าการแต่งกาย อยากตัดสินใจทำอะไรก็ได้ หรือบอกความรู้สึกว่าตนกำลังโกรธยังไม่พร้อมที่จะฟังเรื่องนี้ ขอผลัดเป็นเวลาอื่น การพูดหยาบคายในกลุ่มเพื่อนสนิท แม้แต่การไม่พูดความจริงถ้าไม่ทำให้ใครเดือดร้อนก็เป็นความดีได้

(๒) การคิดและการกระทำใดๆ ก็ได้ ที่ตนเองไม่เดือดร้อน และผู้อื่นพอใจด้วย เช่น ขณะเดินทางไปทำงานพบคนเป็นลม เต็มใจที่ช่วยเหลือพาคนไปส่งโรงพยาบาลโดยที่ตนเองไม่เดือดร้อน และผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือพอใจ ระลึกในบุญคุณที่ได้รับการช่วยเหลือ เป็นต้น

(๓) การคิดและการกระทำใดๆ ก็ได้ ที่ตนเองพอใจและผู้อื่นไม่เดือดร้อน เช่นการไปยื่นตะโกนด่าใครสักคนที่ทะเลโดยไม่มีใครได้ยิน หรือการเขียนไดอารี่ระบายอารมณ์ รัก โกรธเกลียด เป็นต้น

(๔) การคิดและการกระทำใดๆ ก็ได้ ที่ตนเองพอใจ และผู้อื่นก็พอใจด้วย ซึ่งถือเป็นความดีระดับสูงสุด ตัวอย่างสนับสนุนความหมายของความดี ขอให้ย้อนกลับไปถึงเรื่องพระ

เวสสันดรชาดก^{๐๐} ซึ่งสั่งสอนกันเสมอว่า เป็นทานบารมีชั้นสูงสุด และเรียกกันว่าเป็นความดี (บารมี แปลว่า ดี) นั่นเป็นความดีจริงหรือ เพราะการกระทำดังกล่าว เป็นการพอใจเพียงฝ่ายเดียวของพระเวสสันดร ส่วนโอรส ธิดา และพระมเหสีกลับได้รับความเดือดร้อน พระเวสสันดรก็หาได้รู้สึกพอพระทัยอย่างแท้จริงไม่ เพียงแต่กดเก็บความโกรธเอาไว้อย่างมาก ถ้าเป็นความดีจริงพระเวสสันดร ก็คงจะบรรลุนิพพานไปแล้ว เรื่องนี้เป็นเพียงพระพุทธรองค์เล่าให้ฟังถึงความพยายามลองผิด ลองถูก ในอดีตให้ฟังว่าได้ทดลองทำความดีโดยคิดว่า ถ้าเราพอใจแล้วใครจะเดือดร้อนก็ไม่ใช่ไรแล้ว กระทำลงไป ซึ่งผลที่สุด ตัวเองก็ต้องเดือดร้อนจากผลที่ทำลงไปนั้นด้วย พุทธประวัติสมัยเมื่อพระสิทธัตถะออกบวชใหม่ๆ ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา^{๐๓} และทำให้ตัวเองเดือดร้อนโดยไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน เช่น นั่งตากแดด ตากฝน อดอาหาร เป็นต้น ก็ไม่ใช่ความดีอีกเช่นกัน

หลังจากพระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วตลอดเวลา ๔๕ ปี พระพุทธรองค์ทรงบำเพ็ญความดีอย่างแท้จริงคือ ทำในสิ่งที่พระพุทธรองค์พอใจ และผู้อื่นก็พอใจด้วย นั่นคือการออกเทศนาเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนทำให้พระภิกษุ เป็นพระอรหันต์ได้มากมาย สำหรับบุคคลทั่วไปการใช้ชีวิตประจำวัน ความดีที่ทำได้ง่ายที่สุดโดยไม่ต้องลงทุนอะไร คือ การพูดจา ภาษาดอกไม้ระหว่างพ่อ แม่ ลูก เจ้านาย เพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง ก็ถือเป็นความดีตามหลักเกณฑ์นี้เช่นกัน เพราะผู้พูดก็มีความสุข ผู้ฟังก็มีความสุข เป็นการทำตนเองให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของตนเองและผู้อื่น ใครอยู่ใกล้ก็มีความสุข ความพอใจ^{๐๐}

๒.๓.๑ ผลของความดี

คนโดยมากเข้าใจผิดในผลของความดี คือมักไปเข้าใจผลพลอยได้ว่าเป็นผลโดยตรง และมักไปมุ่งผลพลอยได้เป็นสำคัญ ดังเช่นเมื่อไม่ได้ผลที่เป็นวัตถุอะไร ในเมื่อทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็มักจะบ่นว่าทำดีไม่เห็นได้อะไร วิชาศีลก็ไม่เห็นร่ำรวยอะไร ทั้งนี้เพราะไม่เข้าใจว่าผลของความดีคืออะไร เช่น ความดังที่กล่าวแล้ว ผลของศีลก็คือ ความหลุดพ้นจากภัยเวร เพราะ

^{๐๐} พ.ช. (ไทย) ๒๘/๑๖๕๕/๔๓๓.

^{๐๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๗๗/๔๑๒.

^{๐๐} ณรงค์ศักดิ์ ตະละภัก และคณะ , ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพชีวิต , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

ความประพฤติก้าวเป็นต้น วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น^{๐๐} หรือ ความสวัสดิ์ดังกล่าวนี้อะไรเป็นผลแห่งความดีดังกล่าวทั้งปวง^{๐๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้จัดแบ่งระดับ ผลของความดีออกเป็น ๔ ระดับ ซึ่งประมวลความได้ดังนี้คือ

(๑)ระดับที่ ๑ ระดับภายในจิตใจ ความดีทำให้เกิดผลภายในจิตใจ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว จิตใจย่อมสั่งสมเข้าไว้ทั้งกุศลธรรม และอกุศลธรรม

(๒)ระดับที่ ๒ ระดับบุคลิกภาพ จากผลในระดับที่ ๑ อันเป็นผลภายในจิตใจ จะส่งผลทางด้านบุคลิกภาพเช่น ด้านการสร้างเสริมลักษณะนิสัย การปรุงแต่ง ความประพฤติ ท่าทีการแสดงออก การวางตนปรับตัว การตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นต้น

(๓)ระดับที่ ๓ ระดับวิถีชีวิตของบุคคล กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ส่วนที่เป็นขอบเขตของกรรมนิยาม ก็ต่อเนื่องมาจากผลในระดับที่ ๑ และ ๒ นั้นเอง เช่น การแสวงหาความสุข หรือระบายทุกข์ภายในของบุคคลเป็นต้น

(๔)ระดับที่ ๔ ระดับสังคม กรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ ย่อมมีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ทำให้เกิดความเจริญ ความเสื่อม ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมวลมนุษย์ ตัวอย่างเช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นต้น ในที่สุดผลจากการกระทำเหล่านั้น ก็จะย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง ผลกรรมในระดับที่ ๔ แม้จะเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็อยู่นอกขอบเขตการพิจารณาใน ๓ ระดับข้างต้น^{๐๐}

การกล่าวถึงผลของความดีเป็นผลเดียวกับกุศล ในพุทธศาสนากล่าวถึงผลของความดีหรือผลของกรรมว่ามี ๔ อย่างคือ

(๑) อาโรคยะ ความไม่มีโรค^{๐๐} คือ สภาพจิตที่ไม่มีโรค อย่างที่นิยมเรียกกันบัดนี้ว่า สุขภาพจิต หมายถึง สภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตแข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น

^{๐๐} วิ.จุ (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๘.

^{๐๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก , ธรรมะจากสมเด็จพระสังฆราช, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า พับลิชชิง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖๙.

^{๐๐} สุพจน์ จิตสุทธินาน, “เกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๐๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๖๔.

(๒) อนวัชชะ ความไม่มีโทษ^{๐๙} หรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เยี่ยม่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

(๓) โกศลสัมภุต เกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา หรือมีคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็นจริง สอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการคือความรู้จักคิดแยกคาย หรือรู้จักทำใจอย่างฉลาดเป็นปทัฏฐาน

(๔) สุขวิบาก มีวิบากเป็นสุข^{๐๑๐} คือ เป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุข สบายคล่องใจในทันทีนั่นเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียดเบียน (อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย มลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพองพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่นคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมภุต) ถึงจะไม่ได้เสพเสวย สิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว นอกจากความหมายทั้ง ๔ นี้แล้ว คัมภีร์บางแห่งกล่าวถึงความหมายอื่นอีก ๓ อย่างคือ เฉกาะ แปลว่า ฉลาด และเขมะ แปลว่า เกษมคือ ปลอดภัย มั่นคง ปลอดภัย และนิทรรณะ แปลว่า ไม่มี ความกระวายเป็นกระวาย แต่พอจะเห็นได้ว่า ความหมาย ๓ อย่างนี้ รวมลงได้ในความหมาย ๔ อย่างดังกล่าวข้างบน และในบรรดาความหมาย ๔ อย่างนั้น ความหมายที่ ๓ คือ โกศลสัมภุต เป็นความหมายแกน^{๐๑๑}

๒.๓.๒ เกณฑ์การตัดสินความดี

เกณฑ์การตัดสินความดี ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนามีได้มีการกล่าวถึง เกณฑ์การตัดสินความดี และความชั่วของมนุษย์อย่างชัดเจน ในพระพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ คำสั่งสอนต่างๆ ที่ได้สะท้อนให้เห็นระบบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยแต่ละท่านใช้วิธีตีความจากคำสั่งสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ดังนั้นจึงอาจมีผู้ตีความจากพระพุทธานุญาตแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด แต่ในเกณฑ์หลักของเกณฑ์การตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาที่เหมือนกันคือเจตนาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลักในการตัดสินความดี-ชั่วของมนุษย์ ซึ่งเป็นเกณฑ์การตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด ที่เป็นค่าทางศีลธรรมได้คือ “เจตนา” ถ้า

^{๐๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๔/๘๐.

^{๐๑๐} อ.พ. (ไทย) ๒๐/๒๐๐/๓๔.

^{๐๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ , พุทธธรรม , ฉบับปรับปรุงและขยายความ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

การกระทำใดเกิดจากเจตนาดีในรูปลักษณะของการกระทำตามหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคล เพราะถือว่าหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องของจริยธรรม ตลอดจนกระทำตามเหตุผลหรือหลักการ โดยไม่คำนึงผลในกรณีที่ไม่ว่าจะทำผิดหรือถูก “จงทำตามหลักซึ่งท่านปรารถนาได้ที่จะให้หลักนั้นเป็นหลักสากล”^{๐๖}

เกณฑ์การตัดสินความดี หมายถึง หลักหรือมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำอย่างหนึ่งว่า “ดีหรือชั่ว” “ถูกหรือผิด” ในหลักเกณฑ์การตัดสินความดีของพระพุทธศาสนา ตรงกับคำว่า “บุญหรือกุศล” “ความดีหรือบุญกุศล” ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกล่าวโดยเหตุแห่งความดี พระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่า การกระทำที่ถือว่า “ดี” เป็นการกระทำที่มีความจริงใจ หรือมีเจตนาเป็นหลักในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ส่วนพลโตให้ทัศนะว่า เรื่อง “เกณฑ์การตัดสินความดี” หมายถึง คุณธรรมเป็นความดีสูงสุด ที่มีหน้าที่ส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมและความสุข ในเรื่องของสังคมหรือในอุดมรัฐ พลโตเห็นว่าความยุติธรรมในตัวคนคือ สิ่งเดียวกับคุณธรรมหรือความดีเลิศคือ คุณธรรมของคน ไม่ใช่คุณธรรมของหน้าที่ที่ทำให้คนเป็นคนดี หลักความยุติธรรมตามมโนทัศน์ของ พลโตคือ เป็นคนดี เป็นมนุษย์ที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น^{๙๖}

จึงกล่าวได้ว่า ตามหลักพุทธศาสนา ความดี คือ เจตนาที่ประกอบด้วยความพยายามในการกระทำอันเป็นเหตุเบื้องต้น หรือเป็นความพยายามเพื่อให้การกระทำสำเร็จลงเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าเชิงพุทธความดี ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำการกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา^{๙๗}

หลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินทางความดีในทางพระพุทธศาสนานั้น ก็โดยอาศัยการกระทำใน ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนกคือ

(๑) การกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่าเป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์ มีคุณค่า

(๒) การกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูลถือเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งจะต้องมีการวินิจฉัยถึงลักษณะของการกระทำนั้นโดยจำแนกเป็นเกณฑ์ดังนี้

^{๐๖} สุพจน์ จิตสุทธิธาน, “เกณฑ์การตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๔.

^{๙๖} ดนัย ไชยโยธา, นักคิด นักรู้ และนักการเมืองจากอดีตถึงปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๙๗} อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒ /๖๓/๕๗๗.

๑) เกณฑ์การตัดสินหลัก เกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องตัดสินการกระทำทางความดีในทางพระพุทธศาสนานั้น จะพิจารณาจากเจตนาเป็นต้นเหตุ โดยอาศัยจิตเป็นตัวดำริในการกระทำตลอดจนกระบวนการการกระทำจนสำเร็จ ซึ่งมีปัจจัยที่นำมาเป็นเกณฑ์ได้ดังนี้

๑. เจตนาในการกระทำพิจารณาการกระทำตามมูลเหตุว่า ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นจากกุศลมูลคือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ^{๙๐} พึงเข้าใจว่าเป็นความดี แต่ถ้าเกิดมาจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ และโมหะ พึงรู้นั่นคือ ความชั่ว

๒. ผลกระทบต่อการกระทำ พิจารณาตามสภาพว่า เป็นสภาพที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้อกุศลธรรมเจริญงอกงาม หรือกุศลธรรมลดลงหรือไม่ ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพหรือไม่อย่างไร

๒) เกณฑ์การตัดสินรอง

เป็นหลักการที่นำมาพิจารณาร่วมเมื่อมีผลกระทบการกระทำในกรณีต่างๆ ในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งอาศัยปัจจัยประกอบในการพิจารณาดังนี้

๑. มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่าการกระทำนั้นตนเองสามารถติเตือนตนเอง ได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่

๒. พิจารณายอมรับของวิญญูชน นักปราชญ์ หรือบัณฑิตว่า ยอมรับ ชื่นชม สรรเสริญ หรือตำหนิติเตียนหรือไม่

๓. พิจารณาลักษณะผลของการกระทำต่อตนเองและต่อผู้อื่นว่า

๓.๑ เป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

๓.๒ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นหรือไม่หรืออีกในหนึ่ง การยอมรับหรือไม่ยอมรับของปราชญ์ การติเตียนหรือสรรเสริญของวิญญูชนนั้น เมื่อมองอย่างกว้างๆ หรือมองในระดับสถาบัน และเมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ มติของวิญญูชนหรือปราชญ์จะปรากฏอยู่ในรูปของบัญญัติทางศาสนาบ้าง ขนบธรรมเนียมทางศาสนาบ้าง กฎหมายบ้างเป็นต้น แม้ว่าบทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นมติของวิญญูชนเสมอไป แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่าส่วนที่แตกต่างนี้เป็นข้อยกเว้น ซึ่งก็เป็นกิจของวิญญูชนนั้นแหละที่จะต้องหมั่นสอบสวนตรวจตราในเรื่องเหล่านี้ในแต่ละกาลแต่ละสมัยแต่ละครั้งแต่ละคราวเรื่อย ๆ ไป มีพระพุทธพจน์ตรัสรับรองว่า “อนุวิจฺจ วิญญู” วิญญูใคร่ครวญแล้ว จึงติ

^{๙๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๔๙.

เตียนหรือสรรเสริญคือ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ^{๙๐} และจะเห็นว่า วิญญูนี้แหละ เมื่อใครครวญแล้วก็ได้เป็นผู้ทำการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ยึดถือหรือปฏิบัติกันมาผิดๆ หรือเคลื่อนคลาดจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น พระพุทธองค์ทรงติเตียนไม่ยอมรับเรื่องการระบบวรรณะและการบูชา ยัญ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาเห็นว่า ศีล ๕ นั้น เป็นการตัดสินดี-ชั่ว-ถูก-ผิด-ควร-ไม่ควรในสังคม นอกจากนี้เมื่อรักษาแล้วนั้นจะรู้ได้จากการลงละเมิดของศีลหรือไม่นั้น ดังนั้นในคัมภีร์มั่งคัตถที่ปณิได้มีองค์ประกอบเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วไว้ในการกระทำของมนุษย์ไว้แต่ละข้อไว้ดังต่อไปนี้คือ^{๙๑}

(๑) ปาณาติบาตมีองค์ประกอบ ๕ ประการ^{๙๒} คือ (เกณฑ์การตัดสิน)

- ๑) สัตว์นั้นมีชีวิต
- ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
- ๓) มีจิตคิดจะฆ่า
- ๔) พยายามฆ่า
- ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

โทษของการละเมิดในปาณาติบาต ๔ ประการคือ

- ๑) สัตว์นั้นเล็ก มีคุณน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
- ๒) สัตว์นั้นใหญ่ มีคุณมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
- ๓) ผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่าเดือดร้อนน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
- ๔) ผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่าเดือดร้อนมาก ชื่อว่ามีโทษมาก

(๒) อทินนาทานมีองค์ประกอบ ๕ ประการ^{๙๓} คือ (เกณฑ์การตัดสิน)

- ๑) สิ่งของนั้นมีเจ้าของ
- ๒) รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ
- ๓) มีจิตคิดจะลักของนั้น

^{๙๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘/๔๑.

^{๙๑} พระมหาประภาส แสงแสน (ญาณเมธี), “ ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธความดีในมโหสถชาดก”, **วิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๕๑), หน้า ๒๑-๒๓.

^{๙๒} พ.อิตติ.อ. (ไทย) ๗๓/๒๖๑.

^{๙๓} พ. อิตติ. อ. (ไทย) ๗๓ / ๒๖๔.

๔) พยายามลักข๑งนั้

๕) ลักข๑งนั้มาได้ด้ว้ความพยายามนั้

โทษของการละเมิดในอ๑ทินนาทานมี ๔ ประเภทคือ

๑) ทร๑พ๑นั้มีมาก ชื่อว่ามีโทษมาก

๒) ทร๑พ๑นั้มีน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย

๓) ทร๑พ๑นั้มีขนาดใหญ่ ชื่อว่ามีโทษมาก

๔) ทร๑พ๑นั้มีขนาดเล็ก ชื่อว่ามีโทษน้อย

(๓) กาเมสุ๑มิจฌาจารย์ม๑งค์ประกอบ ๔ ประการคือ (เกณ๑ท์การต๑ดล๑น)

๑) หญิงหรือชายที่ต๑องห้าม

๒) จิตที่คิดจะร๑วมประเวณี

๓) พยายามร๑วมประเวณี

๔) ทำการร๑วมประเวณี

โทษของการละเมิดในกาเมสุ๑มิจฌาจารย์มี ๔ ประการคือ

๑) หญิงหรือชายเป็นผู้มีศีล ชื่อว่ามีโทษมาก

๒) หญิงหรือชายเป็นผู้ไม่มีศีล ชื่อว่ามีโทษน้อย

๓) หญิงหรือชายไม่มีฉ๑นทะร๑วมกัน ชื่อว่ามีโทษมาก

๔) หญิงหรือชายมีฉ๑นทะร๑วมกัน ชื่อว่ามีโทษน้อย

(๔) มุส๑วาทม๑งค์ประกอบ ๔ ประการ^{๕๐}คือ (เกณ๑ท์การต๑ดล๑น)

๑) เรื่๑งไม่เป็นจริง

๒) จิตคิดจะพูดเรื่๑งไม่เป็นจริง

๓) พยายามพูดเรื่๑งไม่เป็นจริง

๔) ผู้ฉ๑นรู้เนื่๑ความนั้

โทษของการละเมิดในมุส๑วาทมี ๔ ประการคือ

๑) ผู้ถูกหล๑กลงมีศีล ชื่อว่ามีโทษมาก

๒) ผู้ถูกหล๑กลงไม่มีศีล ชื่อว่ามีโทษน้อย

๓) ผู้ถูกหล๑กลงมีอำนาจมาก ชื่อว่ามีโทษมาก

๔) ผู้ถูกหล๑กลงมีอำนาจน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย

^{๕๐} พุ. ติติ. อ. (ไทย) ๗๓ / ๒๖๕.

(๕) สุราเมรัยมีองค์ประกอบ ๔ ประการ^{๕๐} คือ (เกณฑ์การตัดสิน)

- ๑) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมา
- ๒) มีจิตคิดจะดื่ม
- ๓) พยายามดื่มอันเกิดแต่จิตนั้น
- ๔) น้ำเมานั้นล่องพ้นลำคองลงไป

โทษของการละเมิดในสุราเมรัย ๔ ประการคือ

- ๑) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมาที่มีดีกรีมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
- ๒) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมาที่มีดีกรีน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
- ๓) พยายามดื่มแล้วมีความเสียหายมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
- ๔) น้ำเมานั้นล่องพ้นลำคองลงไปแล้วมีความเสียหายน้อยชื่อว่ามีโทษน้อย

สรุปได้ว่า หลักการพิจารณาเรื่องการทำความดี ความชั่ว จึงจะพิจารณาการกระทำในลักษณะที่อยู่ในระหว่างทางที่จะถึงนิพพาน เพราะขอบเขตของความดีนั้นไม่ถึงขั้นนิพพาน อยู่ในขั้นสมมุติ หรือในเรื่องโลกๆ หรือในระดับที่ต้องมีอัตรา มีตัวเรา มีของเรา มีตัวเขา มีของเขาอยู่ ซึ่งเป็นความจริงระดับหนึ่งที่พระพุทธศาสนา การที่พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เจตนาที่เกิดจากอโลภะเอโทสะ อโมหะเป็นเจตนาดี

การพิจารณาการกระทำว่า “ดีหรือชั่ว” นั้นทางพระพุทธศาสนาถือเอาเจตนาเป็นสำคัญ เพราะถือว่าเจตนาเป็นกรรม และเจตนาเป็นมโนกรรมย่อมเกิดก่อนผลคือ กายกรรมหรือวจีกรรม ฉะนั้นการตัดสินการกระทำจึงถือเจตนาเป็นหลัก ส่วนผลที่จะเกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่สามารถจะนำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่วได้ เมื่อเจตนาเป็นสิ่งที่สำคัญกว่าผลที่เกิดขึ้น พระพุทธศาสนาจึงถือเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำ การถือหลักเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำ อาจเกิดปัญหาได้ว่า เราจะทราบได้อย่างไรว่า ผู้ใดผู้หนึ่งที่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีเจตนาอย่างไร ปัญหานี้ตอบได้ว่าดูจากการกระทำ เพราะกรรมเป็นเครื่องสะท้อนเจตนา แต่ว่าการที่บุคคลกระทำดีหรือกระทำชั่วนั้น ตัวเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้รู้เอง แม้จะหลอกผู้อื่นได้แต่ตนเองก็ย่อมรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร

เรื่องของความดี เป็นสิ่งที่สั่งสอนอบรมกันได้แต่ว่าผู้ที่สอนคนอื่นให้เป็นคนดีนั้น ตัวเองจะต้องเป็นคนดีก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางความดีของพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ว่า คุณค่าทางความดีของพุทธศาสนานั้นอยู่ที่การปฏิบัติ มิใช่เป็นความรู้เพื่อความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องปฏิบัติด้วยจึงจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามเท่าที่ได้พิจารณาหลักตัดสิน

^{๕๐} พุ. อิติ. อ. (ไทย) ๗๓ / ๒๖๖.

การกระทำดังกล่าวมาแล้ว พอสรุปเป็นกฎเกณฑ์ได้ว่า เกณฑ์การตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่วนั้น ถือเจตนาเป็นสำคัญ และการกระทำที่ดีคือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เจตนาดีคือ เจตนาที่ไม่มี ความโลภ ความโกรธ ความหลง เจือปน ซึ่งเจตนาดังกล่าวมีผลคือ การไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เจตนาดีคือ เจตนาที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น

การศึกษาเกณฑ์การตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้ เราว่าการกระทำที่ทำลงไปนั้น เป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ และพิจารณาปัญหาเรื่อง เกณฑ์การตัดสินความดี จึงเป็นการช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้อง แล้ว ก็ย่อมปฏิบัติเพียงแต่รู้อย่างเดียว แต่มิได้ปฏิบัติด้วย ย่อมไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงอย่างที่ เรียกว่าต้องเป็นผู้ที่ถึงพร้อมทั้ง วิชา และจรณะเนื่องจาก การตัดสินความดี เป็นการศึกษาปัญหา ความประพฤติของมนุษย์ ปัญหาความสัมพันธ์มีต่อตัวเองและต่อผู้อื่น เพราะวามมนุษย์ต้องอยู่กับ ตัวเองและสังคม เพราะจะต้องอาศัยความจริงขั้นสมมุติ เพราะความดีเป็นเรื่องที่อยู่ในขั้นของ ศีลธรรม และพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นให้บุคคลทำความดีเป็นสำคัญ